

CONSIDERAȚII ASUPRA CONCEPTULUI „SISTEM DE PARTIDE“

CONSTANTIN NICA

Partidul politic — fenomen a cărui semnificație conceptuală am analizat-o într-un studiu anterior* — își dezvăluie întregul conținut doar în măsura în care îl cercetăm și prin prisma relațiilor inevitabile — de cooperare, de acomodare sau de tip conflictual —, pe care acesta le întreține cu alte partide care există, de regulă, într-o țară sau alta. Consacrarea partidismului în sistemele politice liberale din Europa și din America de Nord, din alte zone geografice și politice a coincis — încă din fazele incipiente ale modernității — cu acreditarea pluralismului politic, a cărui esență decurge mai ales din pluralismul de partide, din constituirea acestor agenți principali ai acțiunii politice în sisteme de sine stătătoare. În contemporaneitate — când se evidențiază procesul de permanentizare și de accentuare a pluralismului de partide — structurarea partidelor existente pe plan național în subsistem al sistemului politic devine o caracteristică definitorie a democrației parlamentare. Preliminar, desemnăm sistemul de partide ca ansamblu structurat de partide care există liber într-un sistem politic competitiv, ca totalitate care atrage — prin însăși existența ei — un complex de relații politice, ideologice, doctrinare, ce se desfășoară, în esență, prin respectarea cadrului constituțional-legal existent.

Contribuții ale politologiei la elaborarea conceptului „sistem de partide“. Eforturile noastre, menite să circumscrie mai exact conținutul și semnificațiile acestui concept în contextul contemporan, au ca puncte de sprijin elaborările reprezentative ale principalelor școli de științe politice, de la primele tentative euristică și până la analizele cele mai substanțiale, „clasice“, întreprinse după anul 1950, de când subiectul a ajuns să beneficieze de o atenție comparabilă cu interesul față de partide ca atare.

Conceptul „sistem de partide“ a fost folosit explicit — contrar unor opinii susținute timp de mai multe decenii¹ — în ultima parte a secolului al XIX-lea și în primele decadă ale secolului al XX-lea. Din acest moment sensul începe să fie circumscriș din perspectivă expres științifică, iar subiectul ajunge să fie prezent cu regularitate atât în cercetări de specialitate, cât și în bibliografii consacrate temei.

* Constantin Nica, *Considerații asupra conceptului de partid politic*, în: „Revista de Științe Politice și Relații Internaționale“, nr. 1/2004.

James Bryce poate fi considerat adevaratul „părinte fondator“ al acestui concept prin reflectiile sale din lucrările *The American Commonwealth* (1888) și *Modern Democracies* (1921)². Aceste scrieri ne oferă mai ales o definiție operațională și o definiție desfășurată a „sistemului de partide“, dar ele au influențat efectiv și îndelung demersurile teoretice asupra fenomenului partidist, în general, asupra sistemului de partide, în particular. În aceste două cărți, James Bryce a inaugurat prezentarea principalelor partide politice din S.U.A. și din alte zone ale globului, precum Australia și Noua Zeelandă, ca „sistem(e) de partide“, ca univers natural și inevitabil al „guvernării populare“, „spiritul de partid“, „forță“ și „organizarea“ proprii fiecărui partid oferind problemelor țării soluții în temeiul constituției și pe baza respectului față de supremația legii, prin extinderea tot mai cuprinzătoare a procedurilor și a mecanismelor de alegere de către cetăteni a personalului de conducere din principalele instituții ale statului.

James Bryce a început să scrie *The American Commonwealth* în jurul anului 1883 sprijinindu-se și pe cunoștințele dobândite în timpul vizitelor în S.U.A., din anii 1870 și 1881. După succesul ediției din anul 1888, carte va fi revăzută în 1893 și va fi revizuită substanțial în 1910. Vârsta sa mai înaintată — el avea 50 de ani în momentul în care a tipărit-o, față de Alexis de Tocqueville, care a scris *De la Démocratie en Amérique* în jurul vîrstei de 30 ani —, ca și tradiția culturală diferită, specific britanică, îl pregătesc pe scoțian să accepte durabilitatea instituțiilor politice și juridice americane³. Părțile, secțiunile și capitolele despre „sistemul de partide“, despre atitudinile politice și a dezvăluie forma deosebită în care se află autorul acestei „cărți prietenoase“ ale cărei evaluări și considerații reflectă convingerile sale despre nevoia de a determina deciziile politice prin dezbatere publice, prin respectarea legii, a ordinii, a autorității, a diversității umane și a mobilității sociale⁴. Sistemul de partide din S.U.A. rezultă din funcționarea efectivă și cotidiană a principalelor două partide — de fiecare dată, de la începutul secolului al XIX-lea și până către primul război mondial, numai două partide influente —, adevărate „mașinării politice“, imense și complicate, din influențele constante dintre lideri ai partidelor, grupuri sociale, grupări civice, instituții manipulatorii și a.⁵ În „America, marile forțe motrice sunt partidele. Guvernământul (statal — n.n.) contează mai puțin decât în Europa, partidele, însă, mai mult. În măsura în care principiile lor s-au împuținat și le-au inspirat un interes mai restrâns, organizarea partidelor a devenit perfectă. Ceea ce este mai puțin apare ca fiind natural, ceea ce este mai mult reprezentă artă: ceea ce este mai sumar implică (și) spontaneitate, ceea ce este mai elaborat implică mecanism“⁶. Totodată, la scurt timp după consacrarea partidelor, s-a ajuns ca aceste „mașinării“ să controleze, „să stăpânească“ activitățile publice și să se facă din acest mod de funcționare a instituțiilor singurul de imaginat, astfel că nimeni nu mai era în măsură să proiecteze o altă manieră de derulare a vieții publice și nimeni nu mai întrevedeau un alt mod de desfășurare a activității specifice statului modern. „Alături de partid s-a dezvoltat în chip natural mașina, adică un sistem complicat de organizare a partidului, creată în scop de a desemna candidați și de a le asigura alegerea de către popor. Mașina este produsul a două fenomene, ambele naturale, însă nici unul anticipat. Unul a rezultat din insuficiența de zel pu-

blic în rândurile cetățenilor, insuficiență care, nu numai că aici este mai accentuată decât în celealte țări, ci ea este și mai neplăcută. Al doilea fenomen a constat în excesul de zel privat printre oamenii publici, care au înțeles că se putea obține dintr-o prestație publică un beneficiu privat. Astfel s-a născut *Spoil System*, funcția fiind „premiul“ (recompensa) unei victorii a partidului⁷.

Lucrarea *Modern Democracies*, scrisă cu un an înainte de moartea autorului ei, subliniază, în capitolele despre acest subiect, că sistemele de partide asigură democrațiilor moderne și, în general, societăților complexe, rezolvări eficiente, ce rezultă din întărirea organizării la nivelul cetățenilor, al conducătorilor, al instituțiilor de stat. Totodată, sistemul de partide se asociază aproape în mod inseparabil cu ideea și practica privitoare la competiția pentru putere, cu toleranța față de anumite greșeli și eșecuri, încât activitățile independente, întrepătrunse ale partidelor asigură un control „popular“ asupra guvernământului, mai amplu și mai profund decât toate celelalte categorii de forțe politice pe care le întâlnim în lumea civilizată. Partidele — constituite în sistem — impun și întăresc respectul față de libertatea individului, față de lege, față de autoritate⁸.

Ideile și considerațiile expuse de James Bryce în cărțile sale, în părțile consacrate „sistemului de partide“, ca și opiniei publice sau instituțiilor statului ne dezvăluie o gândire pătrunzătoare, care determină relevanța punctelor de vedere formulate sau doar a enunțurilor, precum și motivele pentru care opera sa este citată și continuă să fie citită și astăzi, la peste opt decenii de la decesul său (1922). Elementele ce țin de viață și activitatea partidelor, ca și aspectele de civilizație pe care le-a surprins, există în mare măsură și astăzi în America și în Europa, iar spiritul în care ele au fost expuse și interpretate rămân încă aspecte și considerente fundamentale ale „caracterului occidental“, atât american, cât și european⁹.

Conceptul „sistem de partide“ a fost elaborat mai explicit și acreditat în circuitul științific în perioada interbelică, în deceniul al patrulea, când a fost definit pornind de la numărul și natura partidelor dintr-o țară, de la specificul luptei lor pentru puterea politică sau de la specificul exercitării acesteia. În toate societățile în care puterea politică este exercitată de partide, acestea formează „sisteme de partide“, inclusiv unde nu există competiție pentru putere. „Sistemul în care un singur partid controlează guvernul, chiar dacă tolerează sau nu existența de partide minusculе (...) trebuie să fie considerat ca o formă specifică de sistem de partide. Celelalte sisteme de partide — se apreciază în continuare — pot fi reduse, foarte comod, la două tipuri distincte: acela în care două partide mari sunt în competiție cu șanse aproape egale de a controla guvernul; acela în care un mare număr de partide participă la lupta pentru putere în asemenea condiții că nici unul dintre acestea nu poate în mod normal să conteze că lui îi va reveni dreptul de a forma guvernul“¹⁰. Deși definiția combină mai multe criterii, unul — acela al numărului — este precumpărător pentru a distinge sistemele cu partid unic de sistemele pluripartidiste.

În deceniile postbelice, creșterea sensibilă a interesului specialiștilor față de acest subiect se concretizează în analize și contribuții care consacră sistemul printre principalele concepte din științele politice și evidențiază importanța configurației pluralismului de partide dintr-o țară anume pentru înțelegerea particu-

larităților și dinamicii sistemelor politice. Totodată, se înmulțesc și aprecierile controversate, datorate unor tendințe metodologice și perspective ideologice. De asemenea, sporește numărul de lucrări în care autorii își propun să ofere o definiție strictă, explicită și riguroasă, a sistemului de partide, iar eforturile se concretizează în rezultate care exprimă poziții diferite, afăt de la un cercetător la altul, cât și în cazul aceluiași autor, de la un studiu la altul.

Maurice Duverger este cel ce a elaborat, în politologia vest-europeană, o teorie cuprinzătoare despre partide, precum și o teorie asupra sistemului de partide, primele sale contribuții, din anul 1951, fiind ulterior revăzute și reconsiderate. „Un sistem de partide — preciza el în 1951, după ce enumera factorii care influențează structura formală a pluralismului de partide, anume *numărul de partide, dimensiunea relativă a acestora, alianțele dintre acestea, delimitarea lor teritorial-geografică, distribuția lor după orientări doctrinare-pragmatice* — se definește după raportul în care se află toți acești indicatori¹¹. În esență, sistemul era cantonat la „formele și modalitățile de coexistență dintre mai multe partide, dintr-o anumită țară“¹². În această accepție, prezența sistemelor de partide era exclusă în cazurile de monopartidism. Aprecierea că partidele formează un ansamblu de forțe politice care se susțin reciproc este motivată prin criteriile deja enunțate, prezентate în diferite combinații¹³.

Reluând această problematică în diverse lucrări¹⁴, Maurice Duverger va defini sistemul de partide prin prisma altor factori — îndeosebi, „importanța relativă a partidelor“, bazele lor ideologice, caracteristicile organizării și conducerii în cadrul partidelor, natura socială a alianțelor dintre partide și.a. — și va oferi o definiție mai completă. Principala deosebire față de prima constă în faptul că pun accentul pe stabilitatea partidelor într-o etapă dată. „În fiecare țară, într-o perioadă mai lungă sau mai scurtă, numărul partidelor, structurile lor interne, ideologiile, inclusiv dimensiunile, alianțele, tipurile lor de opoziție prezintă o anumită stabilitate. Astfel se poate descrie «sistemul de partide» al acestei țări în intervalul de timp avut în vedere“¹⁵.

Perspectiva teoretico-metodologică elaborată de Maurice Duverger — denumită abordare instituționalistă, fiindcă ea corela sistemul de partide cu dinamica instituțiilor politico-sociale — a declanșat în cadrul formal și informal al Asociației Internaționale de Științe Politice îndelungi, interesante și fructuoase dezbateri, animate îndeosebi de Sigmund Neumann, Samuel Eldersveld, Otto Kirchheimer, în S.U.A., și de Georges Lavau, Jean Charlot și.a., în Franța.

Sigmund Neumann consideră, în esență, „sistemul de partide“ ca fiind un univers relativ autonom, prin mod de existență, prin rolul și funcția partidelor politice, oarecum sinonimul pluralității de partide: conținutul și particularitățile „sistemului de partide“ sunt desprinse din raportarea acestui ansamblu la întreaga viață politică, la alte componente ale societății¹⁶. Dacă, în substanță sa, partidul înseamnă parteneriat și cooperare în interiorul și în ansamblul structurilor sale aggregative, precum și individualizare strictă și manifestă față de alte forțe politice, prin intermediul unui program distinct și al unei linii de acțiune politică proprie, rezultă — se conchide — că însăși democrația, ca pilon al modernității, presupune existența unei pluralități determinate de partide. Pluralis-

mul de partide asigură înfăptuirea participării politice libere a cetătenilor la viața publică, influențarea deciziilor și a opțiunilor politice, menținerea comunicației politice libere pentru cei ce sunt interesați de destinul lor și al comunității de apartenență. Dacă la o primă evaluare, „un sistem monopartid“ (*le parti unique*) pare a fi o contradicție în termeni, deoarece „numai coexistența a cel puțin unei grupări competitive conferă efectivitate și sens partidului existent“, realitățile se prezintă cu multe alte nuanțe¹⁷. Astfel, în sistemele politice cu partid unic se recurge la „inventarea“ unui adversar politic sau a mai multor adversari, cu care se angajează o permanentă luptă, pentru a se justifica „necesitatea“ monopolului asupra puterii. În același mod se explică și acceptarea, alteori, a unui „pluralism“ de partide limitat și controlat, a căror existență legală este garantată cât timp nu sunt puse în discuție pozițiile programatice și din structurile de putere ale partidului hegemonic în stat și în societate.

Studierea atentă a pluralității efective de partide din societăți democratice și a ficțiunii privitoare la „pluralismul de partide“ din societăți cu sisteme politice necompetitive este în măsură să evidențieze că — susține Sigmud Neumann —, în afară de două situații extreme, care nu generează controverse — anume democrația absolută și dictatura fățășă — există o mare varietate de sisteme de partide, inclusiv situații intermediare, care se deosebesc între ele la fel de profund pe cât sistemele de partide din societățile democratice se disting de acelea proprii sistemelor arhaic-conservatoare sau de acelea din societățile dictatoriale. În concluzie, absența unui alt grup competitor nu atrage, prin sine, absența sistemului de partide, fiindcă „partidul de opozиie“ este și rămâne „rațiunea de a fi“ (*raison d'être*) a tuturor sistemelor politice, inclusiv a celor care, temporar, practică modalități atotcuprinzătoare de control social¹⁸.

În anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, cercetările asupra pluralismului de partide din societățile democratice se înmulțesc sensibil, iar demersurile teoretico-metodologice asupra sistemelor de partide dobândesc note distincte în raport cu perspectiva lui Maurice Duverger.

Cercetările întreprinse între anii '50-'70 ai secolului al XX-lea, inspirate de paradigma lui Maurice Duverger — și aceasta anticipată de „părinții fondatori“ ai conceptului pe care îl analizăm — a atras în timp și variate critici, încercări de a corecta sau de a substitui, inclusiv elaborări de modele alternative, care propun interpretări mai sofisticate. În acest sens, sunt demne de remarcat pozițiile formulate în intervalul anilor '60-'80 de către Seymour Martin Lipset și Stein Rokkan, Giovanni Sartori, Monica și Jean Charlot, Klaus von Beyme și alții.

Stein Rokkan și Seymour Martin Lipset susțin, în anul 1967, că „sistemul de partide“ se definește ca ansamblu de relații politice între clivajele politice de tip partidist, generate — începând din debuturile modernității — de conflicte sociale, de particularități ale realităților naționale, ale revoluției industriale, ale revoluției urbane-demografice, de alte mutații specifice societăților de masă din secolul al XX-lea¹⁹. Ca atare, „numărul“ și „forța relativă“ proprii partidelor care constituie un sistem dat vor rezulta din importanța pe care o au — în afară de structurile sociale într-un anume moment istoric — clivajele biserică-stat, centru-periferie, urban-rural, proprietari-nonproprietari. Clivajele sociale repre-

zintă — în această viziune — elemente structurante ale sistemului de partide, iar ceilalți factori afectează mai ales forma și expresia pluralismului de partide²⁰.

Giovanni Sartori ilustrează elocvent — îndeosebi prin contribuțiile sale din anii 1972 și 1976 — avantajele și neajunsurile perspectivei analitice promovate de Maurice Duverger și de adeptii acestuia, el apreciind că această viziune este marcată de tentația de a considera pluralismul de partide drept factor și criteriu suficient pentru a defini sistemul de partide, de a depăși efectiv dificultățile ce țin de esența fenomenului. Absolutizarea numărului — supralicitare ce ar tinde spre autonomizarea și spre prezentarea sa ca pe un criteriu unic — atrage după sine riscuri și implică persistente confuzii. Astfel — aşa cum a subliniat Giovanni Sartori — „se recurge la un sistem de numărătoare fără a exista reguli de numărătoare”²¹. De asemenea, rămân deficitare atât definiția „sistemului de partide”, cât și categorii „brute”, derivate, precum sistemul monopartid, sistemul bipartid, sistemul multipartid. Fiecare categorie în parte reunește, practic, „sisteme” foarte diferite prin caracteristici, prin funcționare, prin natură, clasificarea fiind lipsită, în bună măsură, de justificare teoretică și de utilitate empirică. Sistemul monopartid poate fi format dintr-un singur partid sau să presupună o pluralitate de partide. Ca atare, în practica politică, una înseamnă — după cum se arată — „acest sistem este format din două partide” și cu totul altceva „acest sistem are proprietăți bipartidiste”, adică funcționează după regulile bipartidismului²². Prin urmare, dacă nu numărul total de partide dintr-o țară „contează”, ci „numărul celor importante”, pe ce baze poate fi precizată „lipsa de importanță” a unor partide? Stabilirea unei cote minime în privința influenței în electorat, cum se sugerează²³, este relevantă, și când acest „prag” se schimbă de la o confruntare electorală la alta? De asemenea, există acel etalon absolut pentru a aprecia ce pondere electorală a unui partid sau a altuia este mai mult sau mai puțin relevantă, știut fiind că un partid cu 20% din voturi în parlament și cu o cotă aproximativ egală de mandate de deputați se poate afla în opoziție, iar altul cu 5% poate intra cu regularitate în alianțele de guvernare?

Tentativa de a stabili criterii de însemnatate și de lipsă de importanță pentru un partid sau altul și pentru definirea sistemului de partide nu vizează, cum s-ar părea, eliminarea unor partide din „sistem”, ci luarea lor în considerare într-un anumit mod. De altfel, Giovanni Sartori, în tratarea sa deosebit de elevată, susține că „numărul” partidelor contează și este important atât pentru fizionomia, cât și pentru specificul de funcționare a sistemului, dar că acestui criteriu, care ne dezvăluie în primul rând fragmentarea politică și categoriile de sisteme etc., trebuie să îi alăturăm alți factori. Partidele trebuie „numărate” într-un mod semnificativ, deoarece nu toate partidele sunt la fel de importante. În plus, criteriul numeric nu poate fi folosit izolat, ci, în afara „numărului de partide” trebuie să se țină seama și de deosebirile ideologice reciproce, adică de „distanța ideologică” dintre partide, dimensiune care ne redă esența „sistemului” într-un mod mult mai concludent, deoarece ne dezvăluie atât gradul de polarizare dintre partide, cât și tipurile de sisteme²⁴. Determinarea numărului de partide „relevante” ca forță, ca ideologie, ca program etc. presupune că pentru a defini și caracteriza „sistemul de partide” trebuie să cunoaștem și să evaluăm partidele care au „po-

tențial de guvernare“, „potențial de coaliție“, „potențial de opoziție“, „potențial de sănătăț“, care se disting net pentru structurile și relațiile ce generează „sistemul“ de partidele de care nu este nevoie niciodată pentru funcționarea sistemului politic democratic, de partidele care nu sunt folosite într-o coaliție realizabilă a majorității ori care nu sunt forțe relativ mari și se află în opoziție permanentă²⁵. În schimb, un partid va fi considerat ca fiind „relevant“ — chiar în situația în care este lipsit de potențial de coaliție, de sănătăț etc. — ori de câte ori simpla lui existență modifică direcția competiției. În lumina acestei definiții a „sistemului de partide“, acestea se individualizează ca sisteme cu „pluralism limitat“ și „pluralism extrem“, linia de despărțire dintre cele două categorii aflându-se la circa 5–6 partide „relevante“, întrucât în acest punct „mecanismul“ sistemului se schimbă datorită numărului crescând de relații bilaterale posibile între partide²⁶. Această perspectivă este operațională numai în măsura în care și numai când creșterea numărului de partide este însoțită de o creștere a distanței ideologice dintre partide, deoarece tocmai combinația dintre „număr“ și cel de-al doilea criteriu, „distanță ideologică“, este aceea care impune deosebirea dintre două *tipuri*, nu numai clase, de sisteme de partide, anume „pluralism moderat“ și „pluralism polarizat“. „Distanță ideologică“ — adică întinderea totală a spectrului ideologic-programatic dintr-un sistem politic concret — poate fi „amplă“ și „minimă“, dimensiunea „amplă“ fiind evaluată, în principal, ca opusul unei situații în care un număr limitat de partide „pragmatice“ co-există și se află în competiție²⁷. În analiza concretă a sistemelor de partide, distanțele ideologice pot fi măsurate, și sunt măsurate, la diferite niveluri, folosind tehnici specifice și se studiază, pe anumite perioade, distanțele dintre perechi specifice de partide.

Jean și Monica Charlot au arătat, în anii '80, că, în general, numărul partidelor, forța lor, distanțele ideologice dintre ele au variat în țările occidentale puțin după anul 1945, atât de la o consultare electorală la alta, cât și de la o etapă la alta, de la o generație la alta, în condițiile în care mutațiile în planul civilizației au fost de o amploare lipsită de precedent. De aceea, pentru a explica absența schimbărilor de-a lungul unei perioade lungi din istoria politică a Europei de Vest, perioadă ce a fost departe de a fi una statică, autorii menționați propun și operează o mutație teoretică semnificativă, înfăptuită prin luarea în considerație — în anumite situații concrete — a existenței de *subsisteme de partide* în interiorul unui sistem de partide. „În cazul Franței — precizează Jean și Monica Charlot — existența unui subsistem al partidelor *de stânga* și a unui subsistem al partidelor *de dreapta* deja complică și amplifică relațiile dintre partide din cadrul sistemului de partide francez în întregul lui. În alte culturi, alte tipuri de subsisteme de partide pot să joace același rol (exemplu: subsistem de partide religioase și subsistem de partide non-religioase). Astfel, se poate merge mai departe și să se afirme că nu este suficient să se postuleze existența și pertinența de atari subsisteme, ci trebuie să se demonstreze și să stabilească instituționalizarea și relativitatea lor autonomie: un subsistem (stânga/dreapta sau religios/non-religios etc.) presupune un grad ridicat de interacțiune între partidele din acest subsistem (între partide de stânga/între partide dreapta; între partide religioase/între partide non-religioase etc.), astfel că se instituie un raport de interdependență în-

tre acțiunile respective ale acestor partide — pe scurt, se creează rețele de relații și de dependență care tind în mod normal să se instituționalizeze (...). De asemenea, se poate demonstra, în cazul Franței, că subsistemul partidelor de stânga (sau acela al partidelor de dreapta) dispune de o autonomie suficientă pentru a exista, dincolo de alianțele tactice și temporare dintre partidele care le compun și le impun constrângeri: forța tradițiilor electorale, a „disciplinei republicane” la stânga, structurarea socio-politică a electoratelor (de extrema stângă, de stânga moderată, de dreapta), forța referințelor ideologice ce opun stânga și dreapta. Ceea ce nu echivalează cu a spune că un partid de stânga (de dreapta) nu poate merge și în sensul opus coordonatelor sale istorice, ideologice și instituționale, care îl încadrează în ansamblul stângii (al dreptei), dar că orice încercare de ieșire din subsistemul de stânga (de dreapta) se va dovedi, într-un astfel de context, costisitor (pe plan ideologic, pe cel al militantismului și pe plan electoral) și, totodată, dificilă de controlat încât să se efectueze cu succes²⁸.

Această rafinare a conceptului „sistem de partide” permite, să se ia în seamă atât echilibrul sistemelor pluraliste, din cea mai mare parte a țărilor occidentale, cât și mutațiile marcante care afectează subsistemele de partide și relațiile dintre componentele lor.

Prin sistem de partide — constituit în orice țară în care există fie un singur partid, fie mai multe — înțelegem ansamblul partidelor care există și acționează într-o perioadă dată și raporturile funcționale fundamentale dintre acestea, raporturi și relații consacrate asumării rolurilor ce le sunt caracteristice la nivelul sistemului politic și al societății într-o anumită etapă. În componența fiecărui sistem de partide intră toate partidele existente într-un moment sau altul, deoarece toate — indiferent de dimensiuni electorale sau parlamentare, de influență în sfera puterii — se definesc printr-un set de caracteristici comune, iar activitatea fiecărui se reflectă asupra vieții politice în intensități variate. Ansamblul partidelor dintr-o țară anume constituie, de asemenea, un sistem fiindcă fiecare partid, prin opțiunile sale doctrinare și pragmatice, prin raportările pe care le instituie în luptă pentru putere, pentru deținerea sau influențarea acesteia, își concepe strategia ținând seama și de particularitățile celoralte partide, de necesitatea ca sistemul politic să fie menținut în stare de echilibru și să funcționeze. Totodată, pentru ca un sistem de partide să-și asume rolul specific în mecanismul democratic, componentele acestuia se ordonează inevitabil în jurul unui set stabil și delimitat de programe, de doctrine, de tradiții încât propun sau impun corpului social reprezentări elaborate despre dinamica societății și structurează voințele și aspirațiile cetățenilor în jurul unor valori general-umane și politice.

Importanța și utilitatea conceptului „sistem de partide” în analiza partidismului. Sistemele de partide — în măsura în care devin componente constitutive ale sistemelor politice — se manifestă ca factori și premise ale proceselor de revolutionare a metodelor de conducere a societăților democratice, de extindere a sistemelor politice bazate pe reprezentativitate și pe legitimitate într-un număr în creștere de țări, datorită preocupărilor de a transpune în realitate idealul guvernării națiunilor pe bază de programe și de soluții variate. Această propensiune pentru competiția deschisă și legală pentru putere, pentru accesul la putere

numai cu consumțământul cetățenilor, este în concordanță cu interesele și voința acestora, cu dorința de participare la viața publică a largi segmente ale populației, cu nevoia de socializare a puterii, de consolidare a legăturilor și a dialogului dintre guvernați și guvernanți. Partidele — constituite în subsisteme de sine stătătoare ale sistemelor politice — reclamă și încurajează — datorită specificității lor inconfundabile, anume asumarea ca obiectiv definitoriu și manifest al puterii și preluarea acesteia numai când dispun și cât dispun de suportul majoritar al cetățenilor — participarea forțelor sociale, în forme variate și în intensitate diferențiate, la viața publică. Astfel, spre deosebire de toate celelalte structuri de organizare și de mobilizare politico-socială a cetățenilor — îndeosebi asociații revendicative, societăți politice secrete și/sau legale, societăți culturale, sisteme de petiții sau memorandisme etc. — se angajează în lupta politică folosind prin excelență cadrul legal-constituțional. De asemenea, spre deosebire de toate instanțele „societății civile“, partidele — aflate în interacțiuni statormice, structurate în sisteme — au adoptat rețele organizatorice naționale, durabile, independente de lideri, au refuzat specializarea îngustă pe o problemă sau alta, preocupările lor vizând toate domeniile și prioritățile vieții sociale. Sistemele de partide răspund — prin funcții și principii de acțiune, prin finalități — atât intereselor general-sociale dintr-o etapă dată, cât și preocupărilor și particularităților unui anume grup social. Sistemele de partide „ordonează“, în esență, pluralismul de partide — parte a pluralismului politic, cultural-ideologic, religios — și constituie expresia unei realități durabile, izvorăte din cerințele guvernării societății pe bază de programe și perspective alternative, din nevoia schimbării periodice a deținătorilor puterii pe cale pașnică, fără convulsii, fără a se folosi forță.

Conținutul și semnificațiile atribuite conceptului „sistem de partide“ influențează perspectiva proiectată asupra întregului univers politic dintr-o țară sau alta, îndeosebi natura sistemului politic și forma de stat.

Analizele expuse consacrate delimitării conceptului „sistem de partide“, îndeosebi în intervalul de după anul 1950 și până astăzi, au contribuit substanțial la depășirea treptată a multora dintre dificultățile și inconvenientele ce rezultau din insuficiența precizare a conținutului expresiei, ca atare, ce era utilizată cu înțelesuri diferențiate în același context și în diferite contexte. De asemenea, au fost eliminate acele confuzii ce rezultau din refuzul de a folosi sintagma „sistem de partide“ pe considerentul că un concept mai cuprindător, cu o sferă de cuprindere mai largă, acela de „sistem politic“ ar fi suficient și pe deplin relevant pentru a surprinde specificul relațiilor continue dintre partide, distribuțiile lor ideologico-doctrinare și programatice.

NOTE

1. Ovidiu Trăsnea, *Partide politice*, în: *Probleme de sociologie politică*, București, Editura Politică, 1975, p. 128.
2. Daniel-Louis Seiller, *Les Partis politiques*, Paris, Librairie Armand Colin, 1993, p. 123.
3. Louis M. Hacker, *Introduction*, în: James Bryce, *The American Commonwealth*, volume One, *The National Government -- The State Government -- The Party System -- The Public Opinion* (in part), New York, G.P. Putnam's Sons, 1959, p. VII.

4. *Ibidem*, p. VII–VIII.
5. *Ibidem*, p. 134–135.
6. *Ibidem*, p. 136.
7. Idem, *La République américane*, deuxième édition française, complétée par l'auteur, en quatre volumes, tome III, *Le Système de partis — L'Opinion publique*, Paris, M. Giard et E. Brière Libraires-Éditeurs, 1912, p. 312–363.
8. Idem, *Modern Democracies*, volume II, New York, The Macmillan Company, 1921, p. 27–46, 202–213.
9. Louis M. Hacker, *op. cit.*, p. VII–VIII.
10. Arthur N. Holcombe, *Parties (Political) Theory*, in: *The Encyclopaedia of the Social Sciences*, vol. II, New York, The Macmillan Press, 1933, apud Jean Charlot, *Les Partis politiques*, seconde édition, Paris, Librairie Armand Colin, 1971, p. 199.
11. Maurice Duverger, *Les Partis politiques*, septième édition, Paris, Librairie Armand Colin, 1969, p. 217.
12. *Ibidem*, p. 223.
13. *Ibidem*.
14. Vezi, îndeosebi, *Sociologie des partis politiques*, in Georges Gurvitch (sous la direction de) *Traité de sociologie générale*, tome II, Paris, Presses Universitaires de France, 1963, p. 22–45; *Sociologie politique*, deuxième édition revue, Paris, Presses Universitaires de France, 1967, p. 357–440; *Institutions politiques et droit constitutionnel*, 11-ème édition, Paris, Presses Universitaires de France, 1970, p. 114–204.
15. Maurice Duverger, *Sociologie politique*, deuxième édition revue, Paris, Presses Universitaires de France, 1967, p. 370.
16. Sigmund Neumann, *Why Study Political Parties*, in: Sigmund Neumann (edited by), *Modern Political Parties. Approaches to Comparative Politics*, Chicago and London, Toronto, The Chicago University Press and The University of Toronto Press, 1965, p. 4.
17. Idem, *Toward a Comparative Study of Political Parties*, in: Sigmund Neumann, *op. cit.*, p. 395–396.
18. *Ibidem*, p. 397–398, 411–416.
19. Stein Rokkan, Seymour Martin Lipset, *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments*, New York, The Free Press, 1967, p. 7–12, 31–34.
20. *Ibidem*.
21. Giovanni Sartori, *Tipologia dei sistemi partitici*, in: Domenico Fisichella (A cura di), *Partiti e gruppi di pressione*, Bologna, Società editrice Il Mulino, 1972, p. 197.
22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*, p. 197–198.
24. *Ibidem*, p. 197–198; vezi și idem, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Volume I, Cambridge, Cambridge University Press, 1976, p. 39–51.
25. *Ibidem*, p. 119–120.
26. *Ibidem*, p. 121–125, 126–129, 131–132.
27. *Ibidem*, p. 133–134; 137; 145, 122, 126.
28. Jean et Monica Charlot, *L'Interaction des groupes politiques*, in: Jean Leca et Madelaine Grawitz (sous la direction de), *Traité de Science Politique*, tome III ème, Paris, Presses Universitaires de France, 1985, p. 512–513.